

I. Politiek geschiedenis - Histoire politique

ELS WITTE

Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850

Antwerpen, De Bezige Bij, 2014, 687 p.

Laten we meteen heel duidelijk zijn : de studie van Els Witte over het orangisme in België in de eerste twintig jaar na de Belgische onafhankelijkheid is het eerste, totaal omvattende werk over dit onderwerp. De literatuur tot nu is nochtans erg omvangrijk, maar deze behandelt enkel deelaspecten, verschijningsvormen in bepaalde steden of fragmentarische benaderingen in één of andere subperiode. Niets van dit alles in dit werk hier : het orangisme wordt in al zijn facetten bestudeerd; de actoren met hun diverse sociale en economische achtergrond komen aan bod; de veranderingen in de tijd (deze studie omvat immers zowat een generatie) en de gelijkenissen en verschillen tussen de diverse regio's en steden in België krijgen gepaste aandacht. Wie op zoek zou gaan naar een of andere vorm van nostalgie komt zeker bedrogen uit. Witte behandelt het fenomeen 'orangisme' op een gedreven, maar neutrale en afstandelijke wijze. Ze ontleedt wel de emotionele benadering van het 'verloren koninkrijk' door vele orangisten in de door haar bestudeerde periode, maar ze deelt deze emotie zeker niet. In lengte van jaren zal dit werk het naslagwerk bij uitstek zijn over het orangisme in het tweede kwart van de 19^{de} eeuw.

Witte kon deze volledigheid maar bereiken door consultatie van tientallen tijdsdocumenten en een veelvoud van histo-

rische literatuur. Bovendien doorploegde ze ook vele archieffondsen in België en Nederland. De opbouw van deze studie is zowel chronologisch als thematisch. Witte analyseert de diverse elites in het Zuiden aan de vooravond van 1830 (hoofdstuk 1), gevolgd door de stellingnames tijdens de heetste momenten van de revolutie (hoofdstuk 2). De problematiek van de uitsluiting van de familie Oranje van de Belgische troon (hoofdstuk 3) en de volhardingspolitiek van koning Willem I (hoofdstuk 4) worden bestudeerd vanuit hun betekenis voor en invloed op de orangistische beweging. In hoofdstuk 5 analyseert Els Witte de gegevens oorlog, repressie en de weg naar de diplomatieke vrede. Deze vijf hoofdstukken – die samen nagenoeg 250 bladzijden omvatten – behandelen de jaren dertig van de 19^{de} eeuw, met daarbij nog de belangrijkste klemtoon op de jaren 1830-1834. De hoofdstukken 6 en 7 behandelen de oppositie in de publieke sfeer en het universum van de orangisten. Vanaf hoofdstuk 8 komt Witte weer meer naar de chronologische benadering, met onder andere de laatste tegenbeweging en de stille dood van het politieke orangisme. Dit overzicht van de diverse hoofdstukken toont aan dat de klemtoon van dit boek toch op de eerste jaren na 1830 ligt.

Witte poneert een aantal uitgesproken stellingen in haar studie. De eerste figureert reeds op de kaft van het boek : "... Het harde verzet ...". Heel regelmatig stelt ze dat de orangistische beweging een krachtige beweging was die op een organisatie kon bogen en die een duidelijk doel – de restauratie van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden – voor ogen had. Zelfs na lectuur van deze meer dan vijfhonderd bladzijden tellende studie blijf ik daar toch vraagtekens bij zetten.

Eén van de argumenten van Witte is dat de orangistische gedachte en de kansen op succes van de orangistische beweging doorgedrongen waren tot in de top van het Belgische establishment. Uiteraard was dit zo, maar zegt dit per definitie dat die beweging daardoor krachtig was? Willem I had zijn koninkrijk kunnen redden indien hij in 1815 een duidelijker kijk had gekregen (en had willen krijgen, vooral) op de publieke opinie in het Zuiden. Al te gemakkelijk liet hij zich leiden door raadgevers die hun inzichten opzochten in Brussel bij gelijkgezinden zonder de representativiteit van die figuren te leren kennen en al te gemakkelijk vertrok hij van het noordelijke model om zijn Verenigd Koninkrijk gestalte te geven. Met wat dichtelijke vrijheid kunnen we dus stellen dat het Verenigd Koninkrijk niet mislukte in 1830, maar in 1815.

Al op het einde van de Franse tijd en zelfs vanaf 1810-1811 waren 'Belgische' politici actief in het benaderen van hun Nederlandse collega's om in de postnapoleontische periode tot een unie van Noord en Zuid over te gaan, hoewel de unie die hen voor ogen stond niet noodzakelijk het Verenigd Koninkrijk was zoals dat in de grondwet van 1815 gestalte zou krijgen. Bovendien werd ook een onafhankelijk België toen overwogen, maar om redenen van politieke haalbaarheid niet verder uitgewerkt. Met andere woorden, het dansen op de slappe koord, het aarzelen tussen een samengaan van Noord en Zuid of het verder gaan op gescheiden wegen was niet nieuw en was niet vreemd. Dat die gedachten ook speelden bij bijvoorbeeld Surlet de Chokier, het eerste staatshoofd van België (regent van februari tot juli 1831) was dus niet merkwaardig, was geen beletsel om door de 'patriottische' meerderheid van het

Nationaal Congres tot tijdelijk staatshoofd te worden verkozen en wees niet op eventuele opvallende sympathieën van de man voor de contrarevolutionaire beweging. Of een voorbeeld op het lokale vlak : de Oostendse burgemeester Jean-Baptiste Serruys was in 1830 natuurlijk voorstander van de voortzetting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Zijn haven had goed geboerd en de revolutie kon de omzet wel eens negatief beïnvloeden. Maar zodra het na 1830 economisch weer begon te beteren, smolt 's mans orangisme in evenredige mate. Heel snel waren deze figuren een contrarevolutie absoluut niet meer genegen.

Het tweede luik in de organisatie zoekt Witte in Den Haag. Heel terecht heeft ze heel grondig gebruik gemaakt van het archief Grégoire die als tussenpersoon was aangeduid tussen de Nederlandse koning en politici enerzijds en de Belgische orangisten anderzijds. Om het werk van de Belgische politie te bemoeilijken, werden de brieven in geheimschrift geschreven. Het is de grote verdienste van Witte om dit archief zo uitvoerig te hebben geconsulteerd (al vind ik het merkwaardig dat Witte zoveel te puzzelen had om de brieven te ontcijferen : toen ik het archief consulteerde zaten er op geregelde plaatsen briefjes in het handschrift van Grégoire met uitleg over de gehanteerde codes ...). Wie de correspondentie tussen Grégoire en zijn Belgische 'pennenvrienden' doorneemt, merkt al gauw dat de financiële steun van de koning of de prinsen aan hun Zuidelijke 'getrouwen' bijzonder snel van aard verandert. Het ging veel meer om wachtgeld en pensioenen en om beloning voor vroeger (vóór 1830) bewezen diensten, dan om steun aan de contrarevolutie. Dit werd vaak expliciet zo gezegd en in een aantal

gevallen (Vandersmissen, bijvoorbeeld) was het gewoonweg zwijggeld opdat hij zich niet langer met contrarevolutionaire activiteiten zou bezig houden. Het is in de analyse van die correspondentie ook aangewezen om systematisch na te gaan op welke brieven er niet werd geantwoord uit Den Haag en/of welke onderwerpen door Grégoire systematisch werden ontweken. Het is geen toeval dat dit net de meest gevoelige thema's waren : Willem I en Willem II waren er immers als de dood voor om zich internationaal met de Belgische contrarevolutionaire beweging te vereenzelvigen. Ze hadden er in eigen land ook steeds minder steun voor.

Witte werkt in haar epiloog de idee uit van het voortleven van het orangistische gedachtengoed vanaf 1850 tot – bij wijze van spreken – vandaag. Uiteraard is dit niet meer het politieke orangisme van vóór 1850, maar ze ziet toch een rode draad doorheen de 19^{de} en 20^{ste} eeuw. De erg affirmatieve wijze waarop dit hoofdstuk is geschreven onderstreept nog haar opvatting daarover, hoewel ze stelt dat dit verder historisch onderzoek verdient. Ook hier heb ik vragen bij. Er is in de decennia na 1850 in België zoveel veranderd dat het verlangen naar wat een illusie is gebleken – de restauratie van het samengaan van Noord en Zuid – wel min of meer een constante bij bepaalde figuren was en is in de Belgische geschiedenis, maar deze veranderingen hebben er wel voor gezorgd dat alle andere elementen (sociale groepen die de gedachte genegen waren; de argumenten waarop de overtuiging was gestoeld; ...) zo anders waren dat het de facto net zo goed als andere bewegingen kunnen worden beschouwd. Het wellicht voornaamste punt daarin is de problematiek van de taal. Voor Willem I en de zijnen was dit een totaal ondergeschikt fenomeen, terwijl het diep in de 19^{de} en de

20^{ste} eeuw voor de toenmalige 'orangisten' het hoofdthema was.

De gedegen studie van Witte wordt heel zeker een belangrijk naslagwerk over het politieke orangisme in het tweede kwart van de 19^{de} eeuw. Dat haar uitgesproken hypothesen tot vraagtekens en verder debat aanleiding geven, zorgt er meteen voor dat haar werk geen eindpunt is, maar dat het tot verder onderzoek aanleiding zal geven.

Luc François